

Zamaknjenost in tesnoba

MANCA G. RENKO

Uroš Smolej, Tjaša Železnik

Včasih razmišljam o tem, kako bi bilo, če bi živela v preteklosti. V srednjem veku, denimo, bi me, če bi imela srečo, kratkovidno kot sem, potisnili v samostan in pustili, da v polmraku žebram molitve, ki sem se jih некоč naučila na pamet. Le s težavo bi brala, če sploh, in opravljati ne bi mogla tako rekoč nobenega dela. To bi bilo življenje neizpoljenih hrepenenj, migotavih in oddaljenih prizorov ter občutka, da svet polzi mimo mene. Če bi bila zares blagoslovljena z božjo milostjo, bi si ga nekako najbrž lahko osmislila ali celo nadgradila vid z videnji drugačne vrste, a če ne, bi se mi zmešalo. Bržkone bi se mi zmešalo v vsakem primeru, a zamaknjenost je vendarle laže prenašati od tesnobe.

Ko sem bila mlajša, sem si predstavljala, da bi me lahko zažgali na grmadi kot čarovnico, upornico, borko, a sem pozneje prišla do spoznanja, da me noben zgodovinski čas ne bi obdaril z več poguma, kot ga imam v sedanjosti; kvečjemu z manj, zato sem misel na to opustila. Danes sicer tudi vem, da ne gre za to, koliko poguma ženska premore sama, ampak bolj za to, kako ogrožene se ob njeni prisotnosti počutijo drugi, in da grmade ne gorijo zaradi tistih, ki jih pobijajo, marveč zaradi onih, ki se grejejo ob plamenih. Tega morda nikoli ne bi vedela, če ne bi imela službe in če ne bi bila ambiciozna. (Še pred nekaj leti bi rekla, da nisem ambiciozna, ker se mi je zdelo, da mi bo to odvzelo nekakšno milino in lahkotnost, ki naj bi ju ženska potrebovala, da lahko obstaja v svetu, za povrh pa bi se moji morebitni neuspehi ob izkazani ambiciji zdeli bolj posmeha vredni, kot bi bili videti, če bi mi spodletelo kar tako, ker mi pač ni mar, ker sem *effortless*.) S časom sem začela razmišljati tudi o drugih, poznejših časih, ko me kratkovidnost morda ne bi obsodila na samostan, bi pa moja celica postala družina ali partnersko razmerje; če bi denimo pristala v petdesetih in se zaradi zakonitosti časa in okolja, in morda še spleta nesrečnih naključij za povrh, znašla v razmerah, v katerih bi morala, da se ne bi zadušila, vsak dan brisati prah, dokler nekega dne ne bi ugotovila, da se ne dušim zaradi prahu, ampak neznosne ujetosti. Zaradi neznosne krivice.

A to seveda ne pomeni, da ne vem, kako se je počutiti ujeto na delovnem mestu, kako je, ko so tvoji nadrejeni, največkrat moški, manj izobraženi in manj sposobni od tebe, pa ti vendar vseskozi jemljejo zrak in krčijo življenjski prostor (dokler si bila mlada in *effortless* in nenevarna, si ga res imela več). Zato razumem Judy, da se je pri petintridesetih letih odločila, da bo nehala hoditi v službo; da ima dovolj šefa, ki ne zna niti pošiljati svojih emailov, da ima dovolj razmetanega stanovanja, ki ga, ko zvečer zgarana pride iz službe, nima časa pospraviti, da ima dovolj slabe hrane, ker za boljšo nima ne energije in ne časa. Želela si je miru in – še bolj od tega – biti gospodarica svoje usode, bedeti nad svojim prostorom in časom, obvladovati svoje življenje. Zato se je odločila vrniti v petdeseta, si ustvariti iluzijo življenja in poustvariti zamišljeno preteklost. V čas zvončastih kril, pastelnih barv in milkšejka, pa tudi v čas hladne vojne, grožnje jedrske katastrofe, rasizma in institucionaliziranega šovinizma. Nekatere zgodovinarke in zgodovinarji bi rekli, da (malo)meščanstvo za svoje domove najbolj histerično skrbi, ko se zdi, da svet, resnični, zunanji svet, razpada; zapirati vrata svojega urejenega doma pomeni zapreti se pred svetom. V Vietnamu umirajo civilisti, a predmestna gospodinja vso zavzetost namenja drgnjenju vodnega kamna, Sovjeti so s tanki ravnokar zapeljali v Budimpešto, a predmestni možak v potu svojega obraza kosí zaplato trate za živo mejo. A če bolje pomislimo, bomo videli, da nobeno desetletje kratkega dvajsetega stoletja, z lažnivim optimizmom devetdesetih vred, ni nehala opominjati na to, da je pred nami *nov dan*, nov potencialni propad. Kot je zapisal Jonathan Franzen, ko je parafraziral Karla Krausa: dokler bo trajala modernost, se bo nekemu zdelo, da živi v *zadnjih dnevih človeštva*. Vendar pa Judy ne skrbi konec civilizacije; kot v resničnih petdesetih ne bi opazila, da je na oblast prišel Fidel Castro, tako v svojih namišljenih petdesetih ni opazila, da je umrl. Razlogi za njen odmik od življenja niso bili zunanjepolitični, pač pa osebni.

Ker v življenju kot v umetnosti največkrat krivimo mamo, ob iskanju vzrokov za Judyjino tranzicijo najprej pomislimo nanjo, osemišestdesetašico, feministko in antikapitalistko, ki je svojo hčer vzgajala v komuni podobno mislečih. Hčer in upor je bil torej novi konservativem; vedela je, da mame z ničemer ne bo ponižala bolj, kot da bo ostala doma, za povrh pa bo vzdrževala sijajen dom ter tako osrečevala svojega možkega; vse, česar njena mama ni zmogla.

Drugi razlog je bil beg od službe, ki je ni izpolnjevala, a vendar je vanjo vložila vso svojo energijo, se domov vračala šele zvečer, in še to s kupom nedokončanih nalog. Ko je kljub vsem odrekanjem ugotovila, da je zamenljiva in pogrešljiva ter postala žrtev prestrukturiranja, se je zdelo, da je edini varen prostor zanjo domače ognjišče. Imela je izobrazbo, kariero in denar; pa vendar vse to ni bilo dovolj za srečo. V petdesetih ženske niso imele ničesar od naštetega, a se zdi, kakor bi se ves čas smehljale ter se počutile izpolnjene. To je bila njena različica feminizma, odločitev za obvladljivo življenje, lepe obleke in poslanstvo doma. Njen postfeminizem, po katerem ženske nihče ne bi smel obsojati za življenjski slog, ki ga je izbrala, dokler je sama v njem srečna, je v neposrednem nasprotju s feminizmom njene mame, ki je verjel v vstop žensk v javno življenje ter kot temelj enakopravnosti postavljal

ekonomsko neodvisnost. Ampak ali ni tako, da tudi vse me, ambiciozne mlade ženske, kljub siceršnjemu preziru, v trenutkih šibkosti in izčrpanosti zavidamo znankam, ki so izbrale lažjo pot; pristale na (ekonomsko) odvisnost, se poročile, našle svojo srečo in možnost obstoja v partnerskem ali družinskem življenju? Ali nas za hip ne pripravijo do prevpraševanja lastnih odločitev: smo izbrale narobe? Bomo v tem tempu sploh zmogle premagati pot, ki je pred nami, ali se ne bi raje zgrudile in razjokale, se vrgle v pastelna petdeseta, ostale doma ter se končno zares naspale?* Čeprav Judy sprva deluje komična, je njena izbira tragična, ker se zdi, da je nastala v času živčnega zloma, v obdobju velikega razočaranja in utrujenosti, ko se je v svetu ne glede na svoja prizadevanja počutila odveč; naredila je vse, pa še vedno ni bilo dovolj. Njen partner Johnny ima to za nekakšen *aranžma*, začasen poskus, celo igro, ki mu postaja nadležna, čeprav sprva deluje, da ima od nje največ prav on; vendar pa je Judy svojo novo vlogo vzela resno kot življenje samo; svojo službeno deloholičnost je nadomestila z deloholičnostjo doma; hiše pa nikoli ni mogoče do konca pospraviti, večerje nikoli skuhati dovolj dobro in le s težavo se prisiliš, da te nikoli ne *boli glava*.

Dlje kot traja njuna zataknjenost v petdesetih, bolj sta nesrečna; zamaknjenost se čedalje bolj spreminja v tesnobo in za Johnnyja, ki ima več stika z zunanjim svetom, ta zastareli aranžma postaja nekaj, česar se mora sramovati pred svojo mlajšo in ambiciozno šefico. Za povrh ga tudi intimno ne osrečuje doma imeti zamaknjeno služabnico, ta arhetipski ideal ženskosti, pač pa začenja pogrešati polnokrvno partnerko. Delitev spolnih vlog je čedalje bolj nevzdržna: to, da je na njegovih ramenih pritisk moškosti, pričakovanje, da bo zaslužil dovolj, da bo sam preživljal dva človeka in odplačeval kredit za hišo, ga dela čedalje bolj obupanega. Posledica siljenja v izpolnjevanje »ženske vloge« za seboj namreč potegne tudi pričakovanja o »moškosti«; in slednja je krhka kot konstrukt sam, zato se Judy odloči na skrivaj odplačevati kredit s svojimi prihranki, saj ne želi, da bi bila Johnnyjeva moškost prizadeta. Njuna petdeseta nikoli ne morejo postati zares petdeseta, a tudi petdeseta niso bila petdeseta, kakršna nam tako rada slika popularna kultura. Nobeno preteklo obdobje ni takšno, kakršno si zamišljamo; od naših predvidevanj in pričakovanj se oddaljuje vsaj toliko, kolikor se od njih oddaljuje naša resničnost v sodobnosti.

Besedilo Laure Wade nam ponuja spoznanje, da dosledno upoštevanje umetno ustvarjenih »spolnih vlog« zahteva svoje žrtve na obeh straneh in da nas pred prežečo resničnostjo ne morejo obvarovati tudi tesno zapahnjena vrata popolnega stanovanja. Kar nam lahko pomaga, kot pokaže na koncu, je kvečjemu solidarnost; žal pa se v besedilu tudi ta zdi le dobro zaigrana; preveč mimobežna, da bi ji verjeli, da je lahko resnična; tako v petdesetih kot danes.

* »... za žensko, ki si mora sama zagotavljati uspeh, je poročena ali dobro vzdrževana prijateljica skušnjava; zdi se ji, da se je brez razloga obsodila na najtežjo pot: ob vsaki težavi se sprašuje, ali ne bi bilo bolje izbrati drugačne poti.« Simone de Beauvoir, *Drugi spol*, 2013, 236.